

УДК 821.111-144:821

О.В. Кузякіна,
викладач,
Херсонський
політехнічний коледж
Одеського
національного
політехнічного
університету

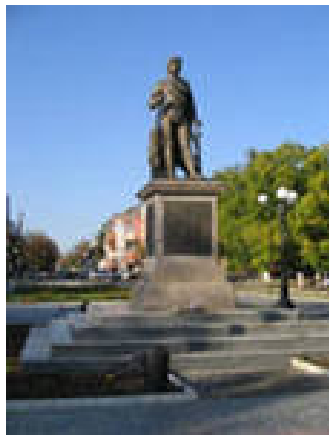
СИМВОЛИ МІСТА ХЕРСОНА

О.В. Кузякіна. Символи міста Херсона. В запропонованій статті описується історія створення символів міста Херсона і ті події, що впливали на зміну герба. Герб і прапор є символікою, яка цілісно і гармонійно поєднує історичні та сучасні особливості міста.

O. Kuziakina. Kherson Symbols. The article describes Kherson symbols history and the events that influenced the change of the city emblem. The blazon and the flag are the symbols, that comprehensively and harmoniously combine the historical and modern features of the city.

Вступ. Нам поталанило жити у чудовому місті під назвою Херсон.

"...Херсон справжнє Диво. Уявити не можна, щоб в три роки стільки зробити можна було. Уяви собі відкритий степ, де ні прутика, не тільки будинку знайти не можна було. Тепер фортеця, і фортеця важлива, така, наприклад, які з кращих ми в Нідерландах бачили", - захоплено писав поет, член Російської академії Іван Хемніцер у 1782 році, відвідавши наші краї.

Чому Херсон? А тому, що місто назване на честь Херсонеса Таврійського, заснованого у V ст. біля сучасного Севастополя. Із грецької мови "херсонесос" означає "півострів". Омийтий водами Дніпра і його притоки Кошової, Херсон і справді схожий на півострівну підкову. Підкову щастя!

Херсон – це перша ластівка та той перший пробний камінь, який в кінці XVIII століття ліг в основу освоєння великого степового краю, що заселявся імператорською Росією.

Рис 1. Пам'ятник Потьмкіну

Заснований Херсон Григорієм Потьомкіним (рис. 1) в 1778 році як фортеця і верф Російської імперії, отримавши титул колицки Чорноморського флоту. Керівником будівництва фортеці був І.А. Ганнібал – двоюрідний дід А. С. Пушкіна.

Молоде місто було створене для потреб Чорноморського флоту. Тут будували кораблі, і слава перших корабельників міцно закріпилася за ним.

Матеріали дослідження. Герб – це наша історія. Згідно з геральдиккою герб – це особлива емблема, символічний знак країни, її частини, міста чи села, роду чи окремої особи. А герб міста – це його символ, печатка, візитна картка. Герб зустрічає і проводить своїх жителів і гостей при в'їзді. А герб у вигляді значка – це чудовий сувенір на згадку про той чи інший край. Герб пробуджує патріотичне почуття, викликає повагу до історії міста, його сьогодення. [2]

З давніх часів герб був ознакою шляхетності та приналежності до певних історичних традицій. Перші емблеми міст з'являються ще у I тисячолітті нашої ери, але з часом виникла потреба їх класифікації та встановлення правил створення міських та фамільних відзнак. Так з'явилася на світ геральдика – наука, що вивчає походження та соціальні функції символів, емблем та гербів, закономірності їх графічного зображення й особливості композицій їх окремих елементів, значення останніх як наукових джерел. Що ж до української міської геральдики, то сучасні дослідники виділяють два основні етапи її розвитку: ранньогеральдичний (XIV-XVII ст.) та пізньогеральдичний (XVIII- поч. XX ст.), пов'язаний з часом перебування українських земель під владою Росії та Австро-Угорщини, а відтак і панування у герботворенні геральдичних традицій вказаних держав. Саме в цей період і з'являються перші герби нашого міста, заснованого при гирлі Дніпра 1778 року. У 1803 році Херсон було проголошено губернським містом і 6 жовтня 1803 року був затверджений його перший герб (Рис. 2)[1]

"На щиті, що має золоте поле, чорний двоголовий коронований орел, що тримає у правій лапі лаврову гілку, у лівій – полум'я; на грудях орла, на лазуровому щитку означений золотий хрест із чотирма променями та маленькою поперечною унизу". Чорний двоголовий орел – один з основних елементів російського державного герба. Після шлюбу Івана III з Софією, Росія стала наступницею двоголового імператорського орла, продовжуючи візантійську традицію.

Рис 2. Перший герб міста Херсона

Орел на гербі Херсона означає приєднання цих земель і підданство Російській імперії. Хрест на грудях орла – символ християнства; Херсон – християнське місто, наступник грецького Херсонеса, де київський

князь Володимир прийняв християнство. Лаврова гілка і полум'я в лапах орла означають, що перемога за землі Херсонщини була здобута у війнах з іновірцями.

Одночасно герб став символом Херсонської губернії, яка охоплювала сучасні Одеську, Кіровоградську, Миколаївську області, правобережну частину Херсонської області та Придністров'я.

Однак, на думку Олексія Паталаха-історика, члена Українського геральдичного товариства, цей герб Херсона є не першим. 31 жовтня 1776 з запорожців, що служили в Александр-Шанц та інших укріпленнях в гирлі Дніпра був створений Херсонський пікінерний полк під командуванням Івана Максимовича Синельникова – майбутнього першого губернатора Катеринослава. Полку був наданий герб: у червоному полі на зеленій землі восьмикутний православний хрест. А оскільки в російській армії з 1712 року полкам присвоювались герби міст, до яких ті були приписані і навпаки, то герб Херсонського пікінерного полку, на думку А.Паталаха, слід вважати першим гербом Херсона.

У результаті геральдичної реформи 1856 року використання державної символіки Російської імперії у "провінційному гербі" було визнано неприпустимим. Тому у 1878 році, переглядаючи Херсонський герб до 100-річчя міста, придворний геральдмейстер Бернгард Кене розробив для Херсона та Херсонської губернії новий герб (Рис. 3), який, тим не менше, зберіг геральдичний зміст попереднього: "У лазуровому щиті срібний православний (руський) хрест з сьйвом у чотирьох верхніх кутах, супроводжуваний з боків і унизу трьома золотими імператорськими коронами. Щит увінчаний імператорською короною й обрамлений золотим дубовим

листям, з'єднаним Андріївською стрічкою". Цікаво, що у гербі домінували традиційні для української геральдики кольори: лазуровий (блакитний) та золотий. Щодо зображення трьох імператорських корон існують різні версії. Так, відомий геральдист Роман Климкевич вважав, що цей символ натякає на три джерела, якими, за літописом, Дніпро з'єднується з Чорним морем.

Рис. 3. Герб розроблений до 100 річчя міста

Інше тлумачення припускає, що зображення трьох корон є алегорією трьох історичних осіб, пов'язаних з охрещенням Київської Русі, – візантійських імператорів Василя і Костянтина та їхньої сестри Анни, згодом дружини князя Володимира Великого. Ще одна версія твердить, що корони символізують Візантійську імперію, Київську Русь та Нововізантійську імперію, відновлення якої входило у плани

П.О. Потьомкіна у рамках "грецького проекту". Зрештою є й місцева "розшифровка цього символу – три корони підкреслюють, що Херсон єдиний з усіх міст Півдня України має три собори (Катерининський, Успенський та Святодухівський).

Тяжко визначити, яка з поданих версій найбільше відповідає істині, але за часів короткого Існування Української держави у період визвольної боротьби 1917-1921рр. цей герб продовжував символізувати. Лише імператорські корони були замінені на тризубцеві. У такому вигляді герб Херсона та Херсонщини і увійшов до соборного герба Української Народної Республіки, складеного Миколою Битинським вже в еміграції. У радянський період геральдика спочатку була "не в пошані" як "буржуазний анахронізм". Лише у післявоєнні роки почали складатися перші "герби" міст Радянського Союзу. Щоправда, гербами ці символи назвати важко, адже, по-перше, вони не відповідали правилам геральдики; по-друге, ніякого обліку їх не велося; по-третє, вони не надавалися головою держави, а приймалися самими ж місцевими керівниками. Обов'язковими елементами міських емблем СРСР були "надбання індустріалізації": труби, що димлять, колби, відбійні молотки, зубчасті колеса, шестеренки у різних видах та сполученнях, отже, про якусь самотність міст не могло бути й мови.

Ця шкідлива тенденція не обминула й Херсон. 31 жовтня 1967 р. рішенням Херсонської міської ради і трудящих був прийнятий герб (вірніше – емблема) міста. Автором проекту герба (Рис. 4) був Ю.П. Тарасов. Опису вона не піддається, але ми спробуємо розв'язати цю складну, з точки зору геральдики, задачу: "У щиті, що має червоне поле, половина шестерні та якоря, які утворюють коло, до якого вписаний корабель з напнутими вітрилами; угорі блакитна стрічка з українським орнаментом, над якою напис "Херсон".

Рис.4. Герб міста часів СРСР

На думку авторів герба, він мав символізувати суднобудівний завод, комбайновий завод ім. Г.І. Петровського та Херсонський бавовняний комбінат. Червоний та синій кольори були запозичені з прапора УРСР. Після розпаду СРСР та проголошення незалежності України, здавалося б, наступив час відродження її геральдичних традицій.

Та при цьому чомусь забули головну з них – герби знов створюються місцевими органами влади, а не надаються головою держави. Та все ж, завдяки активній діяльності Українського Геральдичного Товари-

ства, багато міст України повернулися до історичних гербів. Так зробили у Києві, Львові, Рівному, Луцьку, Хмельницькому, Харкові, Луганську, Кіровограді, Миколаєві, Одесі, ряді інших. На жаль, Херсон не наслідував добрий приклад. У 1995 р. відбувся конкурс на кращий проект міського герба, на якому було виставлено більше десяти варіантів. Серед них був й історичний герб Херсона 1878 р. у редакції 1918 р., запропонований представниками Українського Геральдичного Товариства. Решта ескізів, виконаних місцевими художниками, переважно не відповідали правилам геральдики. Не виявили бодай елементарних знань з указаної науки й депутати міської ради, котрих чомусь злякав... православний хрест.

У жовтні 1995 року міська рада народних депутатів затверджує проект С.М. Чорного (Рис. 5): "На лазуровому тлі, у формі геральдичного французького щита, у верхній половині розміщені ворота Херсонської фортеці. Ворота жовто-золотистого кольору символізують гостинність нашого міста, яке завжди відкрите для друзів, а в довгі часи служили в'їздом у фортецю. Цей символ притаманний тільки нашому місту й подібного немає. Нижче під воротами знаходяться перехрещені якорі золотистого кольору – торговельний і військовий. Якорі направлені вгору лапами. За законами геральдики так розміщуються якорі флоту, який не мав поразок у воєнних діях. Нижня частина щита обрамлена ліворуч дубовою, а праворуч – лавровою гілками золотисто-зелено-коричневого кольору – символами сили й слави міста. Посеред гілок на пензенській розетці написаний рік заснування нашого міста - 1778".

Рис. 5. Герб 1995 року

Нині, коли Президент України нарешті звернув увагу на розвиток герботворення у нашій країні й створив Державну Геральдичну комісію, настав час відновити історичну справедливість щодо Херсонського герба. Для цього, насамперед, треба прислухатися до порад Українського Геральдичного Товариства, яке розробило форму щита й картуша для гербів міст України.

Обов'язковими елементами великого герба (Рис. 6) є також корона (для обласних центрів пропонується відновити тризубцеву баштову муровану корону губернських міст), щитодержці (для портових міст вживалися перехрещені якорі) й стрічка. У XIX - поч. XX ст. у російській геральдиці вживалися блакитна Андріївська (для губернських міст) та червона Олександрівська (для повітових міст). Нині можливе викори-

стання стрічок кольору національних прапорів України: синьо-жовтої для обласних центрів, малинової – для районних центрів.

Отже, оновлений герб Херсона, на думку автора цих рядків, повинен був би мати такий вигляд: "У вписаному до стилізованого картуша півкруг-лому (українському) щиті, що має лазурове поле, срібний православний хрест з сяйвом у чотирьох верхніх кутах, супроводжений знизу та з боків трьома золотими тризубцевими коронами. Щит увінчаний золотою мурованою тризубцевою короною. Щитодержці – два перехрещені якорі натурального (чорного) кольору, перевиті синьо-жовтою стрічкою". Та найголовніше – герб мусить бути, згідно з історичними традиціями, затверджений та наданий місту Президентом України.

У 2005 р. було прийнято рішення про затвердження нового варіанту міського герба. Згідно з офіційним описанням, герб складається з наступних елементів.

На лазуровому тлі, у формі геральдичного французького щита, у верхній половині розміщена брама Херсонської фортеці. Брама жовто-золотистого кольору символізує гостинність міста, яке завжди відкрите для друзів, а в давні часи служило в'їздом до фортеці. Цей символ притаманний тільки місту Херсону і подібного немає. Нижче під брамою розташовані направлені лапами вниз перехрещені якорі золотистого кольору — торговий та військовий.

Рис. 6. Сучасний герб міста

Наше місто було колискою Чорноморського флоту та провідним у кораблебудуванні. Нижню частину щита обрамлено зліва дубовою, а справа — лавровою гілками золотисто-зелено-коричневого кольору — символами міцності і слави міста. Посередині гілок на вензельній розетці написано рік заснування нашого міста — 1778. Герб обрамлено картушем та увінчано баштовою короною з трьох зубців золотистого кольору, яка означає, що місто Херсон є обласним центром.

Зображення герба міста Херсона розміщується:

- на офіційних будинках органів представницької та виконавчої влади, підпорядкованих їм органів та установ;
- у залах, де проводяться засідання міської ради, його виконавчого органу, в приміщеннях урочистої реєстрації народження та шлюбу;
- на печатках та бланках міського голови, штампах та бланках органів представницької влади міста, які використовуються для

скріплення пам'ятних адресів, урочистих актів, договорів з містами-побратимами тощо;

- на офіційних виданнях органів представницької та виконавчої влади міста;

- на покажчиках меж міста на в'їздах;

- на транспортних засобах міліції, яка утримується за рахунок коштів місцевого бюджету, а також на муніципальному транспорті.

Рішенням міської ради можуть передбачатися інші випадки застосування герба міста Херсона.

Використання герба міста Херсона у випадках, які не є обов'язковими, здійснюється за умови отримання дозволу, що видається управлінням культури виконкому міської ради. Дозвіл видається терміном на один рік. Після закінчення терміну його дії, необхідно отримати дозвіл на наступний період.

Герб та прапор є новою символікою, яка цільно і гармонійно відображує історичні та сучасні особливості міста.

Добре знайомий ще один символ – прапор міста Херсона (Рис. 7). Прапор

Херсона затверджений рішенням Херсонської міської ради. Прапор – прямокутне полотнище із співвідношенням сторін 1:1,5, закріплене з одного боку на деревку або шнурі. На білому тлі розташовані три смуги, середня – вдвічі ширша за крайні, що символізує розгалуження Дніпра на три рукави – Бакай, Рвач та Конку.

Рис. 7. Прапор міста

Посередині прапора зображено герб міста. Білий колір означає чистоту та щирість, синій – велич водних просторів.

Висновки. Херсон цікавий для туристів. У місті багато затишних куточків, старовинних будинків, храмів та парків. Вже в травні місто стає місцем паломництва для тих, хто хоче побувати на міжнародних фестивалях “Таврійські ігри” (Каховка) та “Мельпомена Таврії” (Херсон). По вулицях та двориках Старого Херсона можна вивчати історію архітектури. Це справді так: різні архітектурні стилі творять неповторну “музику у камені”, повертаючи увагу в глибину століть, що накладається на тихий шепіт платанів, на промені сонця, на лунки нічних кварталів...

...Широкі вулиці і проспекти обласного центру, збігаючи від причорноморських степів до Дніпра, немовби одночасно піднімаються до сонця. Із

ранньої весни і до пізньої осені Херсон потопає у зелені парків і скверів, які займають понад 40 відсотків площі міста, і за цим показником воно чи не найзеленіше у всьому Північному Причорномор'ї. Цвітіння акацій і лип напоюють міські квартали неповторним ароматом, а кристалі платани надають йому особливої – піднебесної – величі!

Голубі дороги не знають спокою ні вдень, ні вночі: кипить вода під форштевнями, творячи свою одвічну музику стихії. У затишній гавані кидають якорі судна багатьох країн світу, заповнюючи трюми зерном і технікою, мінеральними добривами і лісом...

Присвятивши місту кілька днів, ви вже зовсім по-іншому дивитесь на багаті експозиції херсонських музеїв – художнього, краєзнавчого, виставкового залу Спілки художників, галереї дитячої творчості та Херсонського музично-драматичного театру ім.М. Куліша.

Херсонщина – чудовий унікальний край з невичерпними рекреаційними ресурсами, благодатний край туризму й єдина область в Україні, яка має вихід до двох теплих морів – Чорного та Азовського.

В області понад дві сотні кілометрів сонячного морського узбережжя з піщаними пляжами. За кількістю сонячних днів наш край не поступається Криму. Повітря в цих місцях насичене ароматами степових трав, квітучих садів, хвої, а на додаток ще й солоними морськими бризами, наповненими іонами бромю та йоду. Тому Херсонщина вже упродовж століття є визнаною здравницею для дітей. Популярні такі центри відпочинку, як Арабатська стрілка, Скадовськ, Залізний Порт, Лазурне. Природа Херсонщини багата і різноманітна, є тут чимало затишних місць для сімейного та індивідуального відпочинку.

Із трьох біосферних заповідників України два розташовані на Херсонщині, це Чорноморський та Асканія-Нова. Необхідно відзначити, що в світі степ в первісному стані зберігся тільки в Асканія-Нова. А мальовничі плавні Дніпра, лісові угіддя здавна до вподоби мисливцям і рибалкам, прихильникам вітрильного спорту та просто мандрівникам.

Херсон... Як багато у цьому слові!

І нікому не дано прочитати місто до кінця, бо в нім – і невідома будучина, і таїна минувшини, і неможливе відчуття гордості за місто, яке з боку Дніпра нагадує багатопалубний гамірний корабель, паруси якого напинають вітри: солоні – Чорного моря, запахущі – степу, рвучкі – часу.

Вперед, Херсоне!

Література

1. Маренчук, О. М. Херсон – мій рідний дім. Навчальний посібник для годин спілкування [Текст] : навч. посібник / О.М. Маренчук, О.В. Кузякіна. – Херсон: Надніпряночка, 2011. – 10 с.

2. Інформаційний портал Херсона та Херсонської області [Електронний ресурс] // URL: <http://tavrida.in.ua/hersonshina/?section=gerald>